

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМБІНУВАЛЬНИХ ФОРМ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ)

Круглій О. Р.

ВСТУП

Дослідженню комбінувальних форм приділено багато уваги в зарубіжній, російській та українській лінгвістиці. Огляд теоретичної літератури показав, що не всі параметри цих дериваційних формантів висвітлені докладно, немає єдиного підходу до визначення статусу дериваційних елементів цієї категорії. Різноманітні підходи, класифікації, наявні розбіжності у презентації та визначенні статусу та характеристик комбінувальних форм іще більше доводять важливість, дискусійність і невирішеність проблеми встановлення особливостей цих словотвірних одиниць, що є актуальним для вивчення основних мовних та немовних чинників розвитку як загальнонаціональної мови, так і терміносистем, для аналізу джерел, шляхів лінгвального механізму формування нових словотвірних елементів і моделей. Без нього неможливе здійснення глибокого аналізу системних характеристик іншомовних формантів, що має велике значення у лінгвістиці. Заслужує на увагу вивчення словотвірного потенціалу комбінувальних форм у сучасній англійській мові, їх системних та лінгвоконцептуальних параметрів.

1. Проблеми класифікації комбінувальних форм у сучасній лінгвістиці

На всіх етапах розвитку суспільства мова з її розмаїттям елементів не припиняла активного творення найменувань об'єктів, явищ та їхніх ознак, а також дій, процесів, станів тощо. Загальновідомо, що адекватно описати навколишній світ можна лише за наявності відповідних номінативних засобів у вигляді тих чи інших мовних одиниць. Абсолютний прогрес мови виявляється у розвитку саме словникового складу, у його поповненні.

Збагачення словникового складу англійської мови впродовж останніх десятиліть здійснюється майже винятково за рахунок власних мовних ресурсів шляхом лексичної та семантичної

деривації, тобто шляхом словотворення чи зміни значення наявних одиниць. Із певних інтра- та екстралінгвальних причин сьогодні вихідним матеріалом основної частини словотвірного фонду англійської мови є елементи класичного походження. Вони широко застосовуються у словотворі не лише відповідно до інтралінгвальних моделей, але й згідно з наявними в мові-реципієнті зразками.

Останнім часом в англійській мові активно функціонують десятки нових за формою та змістом словотвірних елементів. Серед них є такі, що сформувалися у попередній період розвитку й походять від повнозначних слів класичного походження. У тлумачних словниках англійської мови ці словотвірні одиниці подаються під назвою «комбінувальна форма» (combining form)¹.

У лінгвістичних дослідженнях останніх років феномен існування словотвірних елементів цього типу прийнято називати афіксацією лексем. Для таких словотвірних формантів характерне звуження, спеціалізація значення, або ж його перенесення².

Сьогодні «комбінувальні форми» зазнають максимальної спеціалізації. Майже всі вони активно використовуються переважно для створення термінодериватів у різних терміносистемах. Отож, ці одиниці та моделі з ними набувають особливого, спеціалізованого семантично-структурного характеру, що призводить до збільшення їх регулярності, а саме повторюваності засобів оформлення близьких понять конкретних галузей науки, створення власне словотвірного фонду окремих терміносистем.

Не дивлячись на те, що для таких дериваційних елементів характерна висока словотвірна активність та продуктивність, вони стали однією з елементних підсистем словотвору та словникового фонду більшості терміносистем сучасної англійської мови, у спеціальній літературі з теоретичної та практичної лексикології, лексикографії, словотворення, композитології, дериватології, термінознавства, граматики немає чіткого визначення цієї словотвірної категорії.

Думки вчених щодо статусу цих одиниць різняться, про що свідчать розбіжності в їх морфемній класифікації: зазначені

¹ The New Oxford Dictionary of English. Oxford University Press, 2011. 2152 p.

² Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький держ. унів-т, 1998. 431 с.

елементи тракуються то як корені³, то як особливі кореневі морфеми⁴, то як афікси⁵, то як афіксоїдні елементи⁶, то як основи⁷, то як одиниці особливого статусу⁸, то як радикасоїди⁹, то як інтернаціональні терміоелементи¹⁰, то як окремі слова¹¹.

Ми не знаходимо єдиного визначення статусу комбінувальних форм і в глосаріях сучасної англійської мови. Наприклад, не визнаючи словотвірного статусу зазначених одиниць, дослідники вважають, що вони належать до зв'язаних морфем, які можуть траплятись лише в складних словах: *hematology*¹².

Упорядники іншого словника акцентують на диференціації вищезгаданих елементів за їх розташуванням у слові: форманти, що перебувають у препозиції, належать до «комбінувальних форм» (combining forms): *Anglo-*, *aero-*, *hydro-*; форманти, що перебувають у постпозиції, належать або до суфіксів (suffixes): *-androus*, *-ocracy*, *-gen*, *-gynous*; або до закінчень (endings): *-grapher*, *-graphic*, *-lite*, *-logy*; або до кінцевих елементів (terminal elements): *-mancy*, *-lith*, *-manis*, *-meter*; або до комбінувальних елементів (combining elements): *-phile*, *-phonous*, *-plasty*¹³.

³ Brunner Th. F. *The Elements of Scientific and Specialized Terminology*. Columbus, Ohio, USA, 1967. P. 11.

⁴ Рогачова Н. В. Морфемна структура іменників у текстах різних функціональних стилів : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Луцьк, 2000. 19 с.

⁵ Marchand H. *The Categories and Types of Present-Day English Word Formation*. Wiesbaden, 1960. 379 p.

⁶ Клименко Н.Ф. Словотворча морфеміка сучасної української літературної мови. Київ : Інст-т мовоз-ва ім. О.О. Потебні Національної Академії наук України, 1998. 161 с.

⁷ Anderson S. A-Morphous Morphology. Cambridge University Press, 1992. 427 p.

⁸ Зятковская Р.Г. О словообразовательном статусе комбинирующей формы. Аффиксы и комбинирующие формы в научной терминологии и норме. Владивосток : ДВНЦ АНССР, 1982. 149 с.

⁹ Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. Харків : Вища школа, 1972. 241 с.

¹⁰ Вакулик І. І. Інтернаціональні терміоелементи як джерело формування сучасної термінології. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ: КНУ, 2000. С. 58–63.

¹¹ Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови : підруч. для ін-тів і фак. інозем. мов. Харків : Основа, 1993. 256 с.

¹² Merriam Webster's Collegiate Dictionary. Tenth Edition. Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1999. 1559 p.

¹³ The Concise Oxford Dictionary of Current English. Oxford University Press, 1991. 1696 p.

На думку Ч. Брауна, всі препозитивні й лише деякі пост-позитивні елементи термінологічного характеру можна віднести до розряду комбінувальних форм: *acro-*, *adeno-*, *allo-*, *bio-*, *-biosis*, *-gamous*; решта постпозитивних одиниць класифікуються дослідником як суфікси: *-latry*, *-mancy*, *-geny*, *-iasis*¹⁴.

Препозитивні та постпозитивні комбінувальні форми розглядаються У. Фладом як корені (roots): *denti-*, *ferous-*, *sphero-*, *-sphere*, *phono-*, *-phone* та як афікси: *neo-*, *ortho-*, *hetero-*, *-logy*, *-scopy*, *-tome*, *-tomy*¹⁵. Тієї ж позиції дотримується Т. Бруннер, але замість терміна «корінь» він використовує назву «словокорінь», не включаючи сегментні субморфи: *hepat-* (*hepatectomy*), *gastr-* (*gastriloquist*), *arth-* (*arthrotomy*)¹⁶.

Не беручи до уваги позиції комбінувальних форм у словотвірній моделі, О.І. Смирницький наголошує, що комбінувальні форми не можна прирівнювати до афіксів, бо вони можуть посідати будь-яку позицію в слові. Лексеми типу *telephone*, *telegraph* дослідник називає складними словами, а їх компоненти – кореневими морфемами особливого типу, які не можна прирівнювати до кореневих морфем простих слів, оскільки ці словотвірні елементи поза межами словотвірної категорії дериватів не трапляються. Автор зазначає, що кореневі морфемі особливого типу не слід уважати афіксальними одиницями, бо в такому разі лексеми з комбінувальними формами не мають у своєму складі кореневої морфемі взагалі¹⁷.

Схожу думку висловлює О.Б. Шахрай, витлумачуючи комбінувальні форми як зв'язані кореневі морфемі, що наближаються до афіксів, хоча не є справжніми афіксами, бо мають конкретне лексичне значення та можуть посідати різні позиції в слові. Учений пропонує свою класифікацію цих словотвірних одиниць: препозитивні елементи, що мають властивості кореневих морфем і префіксів, є «префіксоїдами», або «префіксоподібними

¹⁴ Brown Ch. The Contribution of Greek to English. The Vanderbilt University Press, Tennessee. 1962. P. 32.

¹⁵ Flood W. Scientific words, their structure and meaning. London, 1960. 132 p.

¹⁶ Brunner Th.F. The Elements of Scientific and Specialized Terminology. Columbus, Ohio, USA, 1967. 121 p.

¹⁷ Смирницький А.И. Морфология английского языка. Москва : Изд. л-ры на иностр. языке, 1959. 439 с.

елементами»; форманти, що мають властивості кореневих морфем і суфіксів, є «суфіксоїдами», або «суфіксоподібними елементами»¹⁸.

На думку інших дослідників, афіксоїди – це кореневі морфем, що виступають у ролі афікса, але наділені специфічними рисами, що відрізняє їх від власне морфологічних словотвірних елементів: у похідних словах коренева, структурно-зв'язана морфема набуває функції афікса¹⁹.

Застосування лінгвістами кількісних критеріїв, зокрема продуктивності, активності, частоти та валентності до цих словотвірних елементів, дозволяє зробити висновок, що розглянуті форманти, які раніше належали до однієї компактної категорії, насправді є неоднорідною за своєю структурою, семантикою та функцією словотвірною категорією. На цій підставі названу категорію було поділено на декілька підкатегорій у межах кожного критерію. Використання декількох критеріїв збільшило кількість можливих одиниць класифікації, а також дозволило виокремити вже більше, ніж дві перехідні категорії, що розташовуються між коренем і афіксом.

Як перші елементи словотвірних конструкцій можуть виступати префікси, «відносні префікси», «радиксоїди» та «справжні корені». Як відносні префікси, так і радиксоїди, мають ознаки службових і неслужбових одиниць мови. Останні є зв'язаними кореневими морфемами греко-латинського походження. За своїми функціональними характеристиками (семантика морфем, ступінь семантичної регулярності моделей похідних слів) радиксоїди тяжіють до корневих морфем звичайного типу²⁰.

Цієї ж точки зору дотримується й О.С. Кубрякова. Її поділ препозитивних формантів на префікси, «відносні префікси», радиксоїди та справжні корені базується на таких ознаках, як тип значення (повнозначне/неповнозначне), структура (зв'язана/незв'язана), семний склад, тип дефініції²¹.

¹⁸ Шахрай О.Б. Очерки истории слов греческого происхождения и их оформления в английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. Ленинград, 1972. 22 с.

¹⁹ Бортничук Е.Н. Словообразование в современном английском языке : учебник: / под ред.: Ю.А. Жлуктенко, д-ра филол. наук, проф. Киев : Изд-во при Киевском государственном университете, 1988. 262с.

²⁰ Алейников П.А. Природа первых компонентов производных английской научной лексики (на материале подязыка биологии) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1978. 25 с.

²¹ Кубрякова Е.С. Типы языковых значений (семантика производного слова). Москва : Наука, 1981. 165 с.

Детальне дослідження «комбінувальних форм» на матеріалі німецької, французької, латинської, російської, української, англійської мов проводилось дослідниками Далекосхідного наукового центру Б.І. Бартковим, Л.І. Мініною та ін. У роботах цих лінгвістів акцент переважно робиться на кількісному аспекті словотвірних елементів класичного походження. Препозитивні та постпозитивні форманти аналізуються за 19 параметрами (із них 12 є кількісними), як-от: транскрипція й акцентуація, морфологічні варіанти, дериваційний статус, належність до певного функціонального стилю, етимологія, час виникнення, словотвірні моделі, продуктивність у діахронії та синхронії, сумарна та продуктивна частота, фонемне та морфемне тяжіння, модельний і сумарний паралелізм (синонімія), модельна та сумарна валентність, дериваційне значення, відповідний власне мовний афікс. На основі кількісного аналізу дослідники зазначеного наукового центру розрізняють такі словотвірні елементи класичного походження: афікс – напівафікс – афіксоїд – корінь²².

На початку 90-х років ХХ ст. акцент переноситься з кількісного критерію на якісно-кількісний, у зв'язку з чим пропонується вже 24 замість 19 згаданих критеріїв, серед яких основними вважаються такі: 1) синхронічний і діахронічний опис властивостей дериваційних формантів; 2) застосування як мовних (словникових), так і мовленневих (текстових) характеристик; 3) опис структурних, семантичних, функціональних характеристик формантів; 4) урахування етимології, тобто протиставлення власних і запозичених формантів; 5) застосування як кількісних, так і якісних критеріїв опису дериваційних формантів; 6) використання такої шкали визначення статусу дериваційних формантів цього типу: афікс – напівафікс – афіксоїд – корінь.

Терміни «напівафікс» і «афіксоїд» використовуються диференційовано для позначення формантів більш чи менш «просунутих» на шляху їх перетворення у типові афікси. Дослідники вживають обидва терміни – *напівафікс* і *афіксоїд*, розуміючи під ними елементи перехідного статусу, що дають різну кількість утворень. Так, Б.І. Бартков визначає постпозитивні словотвірні елементи

²² Бартков Б.І. Английские суффиксоиды, полусуффиксы, суффиксы и словарь 100 словообразовательных формантов современного английского языка. *Аффиксоиды, полусуффиксы и аффиксы в научном стиле и литературной норме*. Владивосток: ДВНЦ АНССР, 1980. 175 с.

греко-латинського походження як напівсуфікси та суфіксоїди. Основну відмінність між ними вчений убачає у кількості похідних слів, утворених за їх допомогою, та у їх словотвірному значенні. Так, наприклад, до напівсуфіксів належать одиниці, що утворюють 100–200 дериватів. Вони мають досить чітке словотвірне та часткове лексичне значення, а також уживаються самостійно. Суфіксоїди – це «кореневі морфеми», що здатні виступати в ролі суфікса та які беруть участь у творенні 32–50 слів, мають слабе словотвірне, але чітке лексичне значення. Напівафікс – це «швидше афікс», ніж афіксоїд, оскільки дає більше похідних і має абстрактніше значення²³.

Очевидно, що введення декількох термінів для позначення статусу цих словотвірних елементів викликане неоднорідністю цієї словотвірної категорії, різним ступенем продуктивності «комбінувальних форм», їх десемантизацією, віддаленням від корелятивів, які вживаються самостійно. Це зумовлено як інтралінгвальними, так і екстралінгвальними факторами та необхідністю градації цих формантів. Проте застосування синонімічних термінів, які у лінгвістичній літературі використовуються для позначення одного і того ж матеріалу, є, на наш погляд, недоречним, оскільки не додає ясності у розв'язанні проблеми «комбінувальних форм». До того ж результати, отримані лише за допомогою кількісних характеристик, також підлягають сумніву. За такого підходу різні елементи (повнозначні та неповнозначні, корелятивні та некорелятивні) можна зарахувати до однієї групи словотвірних формантів.

Беручи до уваги лише генетичний принцип дослідження словотвірного та морфологічного статусу греко-латинських терміноелементів з урахуванням етимологічних даних про типи морфем у мові-джерелі, Г.І. Кичигіна розглядає їх як префіксоїди та елементи кореневого типу. На думку філолога, якщо комбінувальна форма відповідає повнозначній основі в грецькій або латинській мовах, то вона належить до класу зв'язаних морфем кореневого типу, а якщо суфіксу чи префіксу – афіксального типу²⁴.

²³ Бартков Б.И. Дериватология украинского языка и квантативный дериватарий 100 аффиксов, полуаффиксов и аффиксоидов научного стиля и литературной нормы. Владивосток : ДВНЦ АНССР, 1985. 160 с.

²⁴ Кичигина Г.И. Греко-латинские элементы в английской терминологии (на материале терминологии микробиологии) : автореф. дис. ... канд. філол. наук Харьков, 1991. 20 с.

Схожу думку знаходимо в дослідженнях В.Ф. Новодранової, яка критерієм зарахування комбінувальних форм до складу префіксоїдів уважає: 1) достатню повторюваність слів аналогічної будови; 2) службовий характер семантичної модифікації кореня; 3) аломорфізм препозитивних елементів і кореневих морфем, який базується на взаємодії елементів з однаковою структурою²⁵.

Деякі дослідники вважають за доцільне вживати термін «радиксоїд» на позначення одиниць цієї словотвірної категорії. Так, наприклад, розглядаючи «комбінувальні форми» в словах типу *telegraph* як особливі кореневі морфемі, що відрізняються від компонентів складних слів типу *man-made* зв'язаністю форми та способом сполучення в словотвірній моделі, І.К. Потапова називає їх «радиксоїдами». Характерною ознакою таких одиниць філолог вважає категоріальність та дистрибуцію. Деякі радиксоїди можуть переходити до розряду коренів: *allo-*, *mono-*, *hetero-*, *macro-*, *pseudo-*. Отримання низкою морфем греко-латинського походження незалежного статусу є кінцевим етапом асиміляції таких одиниць в англійській мові²⁶.

Називати радиксоїдами подібні словотвірні елементи пропонують й інші дослідники. Так, наприклад, В.В. Акуленко до «радиксоїдів» уналежнює препозитивні «інтернаціональні блоки», що містять греко-латинські основи²⁷.

С.Н. Тилембулова називає радиксоїдами трансформовані кореневі морфемі класичного походження, які можуть займати або лише початкову або лише кінцеву позицію у дериваційній моделі. «Комбінувальні форми» – перший безпосередній складник деривата – це радиксоїди I ступеня. Досліджувані форманти, що є другим безпосереднім складником деривата, є радиксоїдами II ступеня. Комбінувальні форми, зафіксовані як на початку, так і в кінці дериваційної моделі, дослідниця називає амфіксоїдами²⁸.

²⁵ Новодранова В.Ф. Латинские основы медицинской терминологии / именованное словообразование : автореф. дис ... докт. филол. наук. Москва, 1989. 37 с.

²⁶ Потапова В.Ф. Латинские основы медицинской терминологии / именованное словообразование : автореф. дис ... докт. филол. наук. Москва, 1989. 37 с.

²⁷ Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. Харків : Вища школа, 1972. 241 с.

²⁸ Тилембулова С.Н. Трансформированные корневые морфемы (на материале русских префиксоидов и их аналогов в английском и казахском языках) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Саратов, 2000. 19 с.

Багато вчених є противниками зарахування комбінувальних форм до будь-якого з класів словотвірних елементів, оскільки вони є особливим типом словотвірних формантів термінологічного характеру²⁹. Досліджувані дериваційні одиниці не можна класифікувати як кореневі морфеми. За своїми формально-функціональними властивостями ці елементи не відповідають усім критеріям, за якими словотвірні одиниці належать до будь-якого з чотирьох класів корневих морфем. Вони не можуть функціонувати як самостійні лексичні одиниці, хоча й мають чітко виражену семантичну функцію та особливі комбінаторні характеристики³⁰.

Чітко розмежовуючи словоскладання та афіксацію в англійському словотворі, О.Д. Мешков вважає неправомірним зарахування такої великої кількості словотвірних елементів до розряду напівпрефіксів, префіксоїдів, суфіксоїдів й наголошує на наявності підстав для надання цим словотвірним елементам лінгвістичного визначення – комбінувальна форма. Так, наприклад, формант *-cide* (від лат. *caedere* вбивати) має конкретне лексичне значення «той, хто вбиває» або «те, що вбиває», а інколи «акт убивства чи знищення» в прямому чи переносному значенні: *algicide, biocide, genocide, insecticide, liberticide, matricide, microbicide, ovidice, patricide, spermicide, vermicide*, тому цей словотвірний елемент не можна вважати суфіксом, який завжди має лише абстрактне значення. Латинський формант *-cide* дослідник класифікує як комбіновану форму, що зберігає характеристики повнозначного слова й має у мові конкретне лексичне значення³¹.

Комбінувальні форми розглядаються також як окремі слова (*whole words*), що в поєднанні з іншими лексемами змінюють значення останніх і надають їм нового значення (*-boy: cowboy*)³². Запозиченими словами з грецької (латинської) мови, що можуть набирати вигляду афікса, називає комбінувальні форми М.І. Мостовий. Оскільки ці слова вільно існували в мові, з якої вони були запозичені, їх слід відрізнити від афіксів. Комбінувальні

²⁹ Хмелик Л.Я. Комбинирующаяся форма в системе средств английского словообразования : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1972. 23 с.

³⁰ Зятковская Р.Г. О словообразовательном статусе комбинирующей формы. Аффиксы и комбинирующие формы в научной терминологии и норме. Владивосток : ДВНЦ АНССР, 1982. 149 с.

³¹ Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. Москва : Наука, 1976. 246 с.

³² All Nations Dictionary. Edmonds, 1992. 640 p.

форми мають інтернаціональний характер. Вони відрізняються від інших запозичень через те, що складні слова і деривати, до складу яких входять ці форманти, не існували в класичних мовах, а були утворені протягом новітнього часу. Окремі комбінувальні форми тяжіють до самостійного вжитку в розмовній мові, напр.: *auto*, *stereo* та інші³³.

У більшості випадків, як бачимо, лінгвісти не обґрунтовують свої твердження, а лише беруть до уваги різноманітні характеристики «комбінувальних форм», при цьому вони керуються суб'єктивною оцінкою, що залежить лише від інтуїції та мовного чуття вчених. Усі ці одиниці не мають самостійних корелятивів, по-різному функціонують у мові, відрізняються у структурному та семантичному відношеннях – ось чому єдина думка щодо цих елементів відсутня.

І все ж основні точки зору щодо статусу комбінувальних форм такі: 1) препозитивні та постпозитивні комбінувальні форми – це морфемі різних класів; одні належать до коренів (дослідники по-різному називають їх, як-от корені, слова-корені), інші класифікуються як афіксальні морфемі (комбінувальні суфікси, суфіксоїди, закінчення, кінцеві елементи); 2) позиція комбінувальних форм до уваги не береться, вони є кореневими морфемами особливого типу; 3) беручи до уваги валентність інших словотвірних елементів, комбінувальні форми класифікуються як префікси, напівпрефікси, префіксоїди, корені, напівсуфікси, суфіксоїди; 4) ураховуючи генетичний принцип, серед комбінувальних форм виділяють афіксоїди та елементи кореневого типу; 5) комбінувальні форми – це особливий тип словотвірних елементів; 6) цим одиницям надається статус комбінувальних форм або радикасоїдів; 7) ці словотвірні елементи є окремими словами.

Отже, навіть невелика кількість наведених класифікацій комбінувальних форм є свідченням того, що ці словотвірні елементи не мають чіткого визначення у сучасній лінгвістиці. Дефініції дослідників часто не збігаються, а інколи й заперечують одна одну. Немає чіткого розмежування й різноманітних груп; елементи, що входять до тієї чи іншої категорії, класифікуються як класи «розмитих множин»; терміни використовуються не диференційовано, поняття частково пересікаються, входять одне в

³³ Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови : підруч. для ін-тів і фак. інозем. мов. Харків : Основа, 1993. 256 с.

одне; інколи не розрізняються поняття синхронії та діахронії; автори використовують в однаковому обсязі кількісні та якісні характеристики словотвірних формантів. Тому, на нашу думку, це питання є актуальним аспектом дослідження комбінувальних форм, про що йтиметься далі.

2. Лінгвальний статус комбінувальних форм

Кожна мова має власну структуру або ж свій спосіб організації. Усі елементи мови структурно взаємопідпорядковані та пов'язані цілою системою відношень. Кожна одиниця певного мовного рівня визначається не лише компонентами цього рівня, а й зв'язками з одиницями інших рівнів. Комбінувальні форми в системі англійського словотвору пов'язані із загальними закономірностями будови мови (з її національними формальними особливостями), тому їх дослідження у плані зумовленості всією системою мови сприятиме більш широкому пізнанню системи словотвору, що характеризується, як відомо, проміжним становищем між лексикою і граматикою.

Специфіка словотворення полягає у тому, що, на відміну від граматичної будови, воно основане саме на динаміці: утворення нових слів і словотвірних елементів – факт динаміки мови, її зміни. Ці зміни викликані потребою забезпечення безперервного функціонування мови, бажанням мовця краще виразити думку в процесі спілкування.

Словотворення слід розглядати як такий засіб мови, який налагоджує організацію реалізації інформації. Природно, що як частина налагоджувального, регульовального механізму, словотворення, з одного боку, має спиратись на особливості функціонування мови, щоб нові слова не викликали труднощів у спілкуванні, з іншого – воно є готовим для задоволення нових потреб у вираженні зовнішніх стосовно мови думок за допомогою внутрішньомовних засобів. Таким чином, «словотворення – це місток між дійсністю та мовою так, як між динамікою мови, тобто функціонуванням, і статикою – набором словотвірних елементів та моделей.

Система словотворення має певні ознаки: 1) вона тісно пов'язана з іншими рівнями мови, а саме з фонологією, морфологією, синтаксисом; 2) для неї характерна виняткова рухомість та неможливість проведення чітких меж між її потенціями та фактичною реалізацією, тобто між словотвором та словозміною; 3) диференціація явищ синхронії і діахронії під час дослідження

словотвірних одиниць у ній надзвичайно складна; 4) вона представлена величезною кількістю одиниць (починаючи від найменших словотвірних морфем – афіксів і завершуючи словотворчими категоріями та різними угрупованнями похідних); 5) їй притаманна різноманітність та комунікативна значущість самих функцій словотворення³⁴.

Труднощі в дослідженні словотвірного рівня мови полягають у варіативності його елементів і в постійному процесі формування нових словотвірних формантів. Цілком природно, що саме мінливість (як одна з головних ознак системи словотвору) спричиняє появу численних асистемних явищ, поверховий розгляд яких може призвести до заперечення системної організації словотвору загалом.

Традиційна класифікація структурних елементів передбачає виокремлення «зразкових» одиниць кожного рівня. У галузі словотвору такими елементами вважають «корінь» і «афікс». Ці словотвірні категорії можна чітко розмежувати. Вони відповідають максимуму критеріїв, відповідно до яких відбувається зарахування їх до певного рівня словотвірної системи мови. Але поряд із такими «зразковими» одиницями є елементи, що відповідають лише певній частині цих критеріїв, – словотвірні елементи перехідного характеру. Розподіл компонентів тієї чи іншої словотвірної категорії на «зразкові» та «незразкові» означає поділ системи словотвору на «центр» і «периферію».

Розглядаючи питання про зарахування конститuentів словотвору до центру чи периферії, вважаємо за доцільне також зазначити, що під системою словотвору розуміємо сукупність її елементів у ієрархічних взаємозв'язках щодо мовних рівнів та способів їх організації – механізмів, під якими лінгвісти мають розуміють моделі та способи словотвору. Відомо, що конститuentи словотвору – це будь-які матеріально втілені одиниці мовної системи, які беруть безпосередню участь у процесі словотворення³⁵.

Труднощі цього питання спричинені особливим характером словотвірних категорій, що утруднює вияв логічних і генетичних

³⁴ Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва, Большая рос. энцикл., 2002. 709 с.

³⁵ Гармаш О.Л. Система словотвору англійської мови та інноваційні процеси літературознавства: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя, 2005. 21 с.

взаємозв'язків між ними, хоча загальновідомим є той факт, що об'єктивно і в синхронії, і в діяхронії мовна система є безперервним ланцюжком явищ у тому розумінні, що між її окремими рівнями та підсистемами немає чітких, абсолютних меж, а поряд із явищами, які перебувають у повному розвитку, наявні такі фактори, що є поступовим переходом. На відміну від моментального «революційного» акту творення лексичних одиниць нові досліджувані словотвірні елементи формуються «еволюційно» (поетапно).

Перехідні явища становлять більш чи менш широку перехідну зону – периферію, до якої належать елементи, наділені не всіма релевантними ознаками цієї системи, або такі, що мають їх у недостатній кількості. Правомірним є твердження, що в межах словотвірних категорій, які містять певну сукупність словотвірних елементів, виникає специфічна ієрархія складників у плані їх віддалення від центру (центрів) чи наближення до нього (них). Отже, центральні та периферійні явища можна виявити лише на рівні системи та виділених усередині цієї системи підсистем. Окреслення центральних і периферійних явищ у межах системи не означає, що між центром і периферією є непрохідна межа, а центр і периферія тісно переплітаються між собою і перебувають у постійній взаємодії між собою.

Ми погоджуємося з думкою тих дослідників, які зараховують комбінувальні форми до елементів перехідного характеру³⁶. Підставою для цього є розрізнення в сучасному мовознавстві одиниць лінгвістичного аналізу, одиниць спостереження і одиниць мовно-психологічного сприйняття³⁷. До основних ознак словотвірних елементів перехідного типу лінгвісти уналежують: 1) серійність, тобто участь в утворенні не окремих слів, а цілих низок дериватів; причому в усіх одиницях дериваційного ряду цей словотвірний елемент повинен мати однакове значення; 2) семантичну диференціацію, тобто ті зрушення, що мають місце в мовних утвореннях у бік абстрагування, узагальнення значення; 3) уніфікацію

³⁶ Тилембулова С.Н. Трансформированные корневые морфемы (на материале русских префиксоидов и их аналогов в английском и казахском языках) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Саратов, 2000. 19 с.

³⁷ Азарова Л.Є. Структурна організація складних слів (концепція «золотої» пропорції) : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Вінниця, 2002. 42 с.

відношень між безпосередніми складниками дериватів і словотвірними елементами перехідного характеру³⁸.

Комбінованим формам властиві ширші комбінаторні властивості в дериватах, що виявляється у їх здатності вживатись у препозиції та у постпозиції щодо інших основ. Такі властивості більшості з них свідчать про збереження ними статусу одиниць кореневого типу навіть у позиціях, властивих афіксам. Для надання статусу кореня тому чи іншому словотвірному елементу необхідно, щоб він мав: 1) свободу переміщення; 2) з'єднувальний голосний; 3) сполучався з афіксами [Азарова 2002; Клименко 2000]. Комбінувальні форми можуть мати одну з названих вище ознак або кілька, що свідчить про їх закріплення в статусі саме кореневого елемента словотвірної системи мови.

Низка досліджуваних одиниць класичного походження має лише одну із зазначених ознак, а саме – вони можуть приєднуватись до початкової або кінцевої основи: *thermodynamics*, *thermocouple*, *thermopile*, *thermostat*, *ectotherm*, *homeotherm*, *poikilotherm*. Деяким властиві дві ознаки з наведеного переліку. Крім сполучення зі з'єднувальним голосним, вони здатні приєднувати не лише основи, а й афікси: *dendrology* і *dendroid*, *phonogram* і *phonate*, *calciferol* і *calcium*, *acetogenic* і *acetal*, *adenovirus* і *adenoma*, *fibroblast* і *fibroin*. Більшість комбінувальних форм приєднуються до першого чи другого компонента дериваційної моделі за допомогою інтерфіксів *-i-*, *-o-*: *aeriform*, *dentiform*, *bactericide*, *agglutinogen*, *accelerometer*, *ultrasonography*.

Запозичені словотвірні елементи цього типу збільшують аглютинативні тенденції в мові. У цьому плані комбінувальні форми є перспективним матеріалом для дослідження, оскільки яскраво демонструють динаміку «розпізнавання» морфемної будови іншомовної лексики на мовному ґрунті³⁹.

Комбінувальні форми потребують лінгвістичного позначення й окреслення їх місця в мовній ієрархії. «Комбінувальна форма» є, на наш погляд, лінгвістичним терміном, цілком придатним для називання аналізованої сутності. Як дефініцію беремо визначення

³⁸ Єнікєєва С.М. Формування нових словотворчих елементів англійської мови шляхом афіксалізації лексичних одиниць. *Загальні питання філології*: зб. наук. праць. Т. 1. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. С. 85–90.

³⁹ Карпіловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація : монографія. Київ : Наукова думка, 1999. 298 с.

одного з тлумачних словників англійської мови: комбінувальна форма – це форма слова, що трапляється в складних і похідних словах і може сполучатися з іншими подібними формантами або афіксами для утворення слова (напр.: *cardio-* та *-graph* у *cardiograph*, *odont-* у *odontoid*)⁴⁰.

У практичному розумінні, на нашу думку, комбінувальні форми слід розглядати як кореневі морфеми специфічного типу, словотвірні елементи перехідного характеру, що трапляються лише в дериватах. Зауважимо, що під *дериватом* розуміємо будь-яке вторинне утворення, зумовлене іншим знаком чи сукупністю знаків, одиницю номінації зі статусом слова незалежно від простоти чи складності структури останнього.

Специфіка комбінувальних форм полягає у їх дистрибуції. Ці словотвірні одиниці мають конкретне лексичне та словотвірне значення, можуть займати різні позиції у дериваційній моделі. На відміну від афіксів, одиниць зв'язаних і таких, що не мають корелятивів, які самостійно та вільно функціонують у мові, вони співвідносяться і за формою, і за значенням з автономними словами. Їм притаманна типова структура, ідентична чи схожа із семантичною структурою повнозначних слів. Комбінувальні форми є повнозначними, бо їх можна перефразувати за допомогою таких же повнозначних одиниць.

Отже, визначальним для окреслення лінгвального статусу іншомовних елементів словотвірного рівня є позиційні властивості, тип сполучуваних із ними морфем, комбінаторна сила, здатність до формального варіювання та вироблення спеціалізованих узагальнених значень.

Комбінувальні форми – це словотвірні елементи, лінгвальний статус яких варіює від корневих морфем специфічного типу до комплексів морфем. Комбінувальні форми є дериваторами перехідного характеру, яким властиво формувати довгі дериваційні ряди, що можуть розширюватись.

3. Роль комбінувальних форм як своєрідних когнітивно-термінологічних кодів

Комбінувальні форми посідають провідні позиції, будучи терміноелементами у процесі термінологічної деривації як одиниці термінологічного характеру. Термін завжди класифікують як

⁴⁰ Oxford Dictionary of English. Second Edition. Oxford University Press, 2003. 2008 p.

дериват: термін виводиться, походить із поняття. Ураховуючи те, що «термінотворення» певною мірою є частиною загального поняття «деривація», вважаємо доцільним не розмежовувати терміни «деривація» і «термінотворення», які можна кваліфікувати як контекстуальні синоніми (еквіваленти)⁴¹.

Під *деривацією* у сучасній лінгвістиці розуміють процес і результат творення у мові будь-якого вторинного знака, який можна пояснити за допомогою одиниці, прийнятої за вихідну. Принцип деривації та відношення похідності між одиницями у процесі деривації мають основне значення для розуміння будови та функціонування всієї системи мови. Для створення загальної теорії термінологічної функціональної дериватології принципове значення має розмежування термінів «деривація» (створення будь-яких вторинних знаків незалежно від конкретних цілей утворення і складності знаків, які утворюються) і «словотворення» (утворення однослівних мотивованих найменувань)⁴².

Не зовсім правомірно й логічно визначати термінотворення як словотворення стосовно мови науки, бо термінотворення є своєрідною понятійною класифікацією, а термінодериват – одиницею метатаксономічного рівня, тобто таксоном. Сукупність похідних є таксономією, яка базується на системі релевантних ознак прирівнювання і диференціації знаків (метамовних таксономічних одиниць), які слугують для позначення. Дериваційні процеси в мові науки загалом залежать від тієї системи понять і концептуального інвентаря, що потребують адекватно-коректної номінації відповідно до таксономічних та класифікаційних характеристик та параметрів⁴³.

Сьогодні не можна дати єдиного визначення терміна, враховуючи його унікальність як матеріальної субстанції поняття, яке вона репрезентує. Застосування класичної дихотомії дозволяє диференціювати всі слова власне на терміни та не-терміни, тобто об'єм поняття ділиться на два взаємовиключних класи таким чином, що кожній одиниці (терміна) одного з класів характерна певна ознака, відсутня у кожній одиниці (не-терміна) другого класу,

⁴¹ Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва, Большая рос. энцикл., 2002. 709 с.

⁴² Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля – К, 2008. 712 с.

⁴³ Буянова Л.Ю. Термин как единица логоса : монография. Краснодар : Кубанский госуд. ун-т, 2002. 185 с.

оскільки будь-який феномен може мислитись лише в одному із суперечливих понять.

Генетично, онтологічно та субстанціонально близькі сутності – слово та термін – володіють великою кількістю ізоморфних ознак, які ускладнюють їх принципіву диференціацію. Для здійснення останньої необхідно виявити ексклюзивну ознаку терміна, відсутню у кожній одиниці класу не-термінів. Таким термінологічним «геном» може виступати функція термінів (по можливості точно виражати спеціальні поняття) разом із репрезентативними, що носить соціально-комунікативний і когнітивний характер, тобто функція експлікації максимально спеціалізованої наукової сфери⁴⁴.

Отже, наявне протиставлення понять «термін» – «не-термін» базується на функціональному аспекті, фіксує відмінності в семантичній структурі таких одиниць, їх диференціацію за кількома ознаками:

1) когнітивна суть, гносеологічна специфіка та інтенціональність терміна;

2) його роль у процесах адекватного відтворення у свідомості суб'єкта науки максимально повного уявлення про цей гносеологічний об'єкт (поняття);

3) його операційна мобільність на понятійному рівні: якщо немає терміна, то не є можливим чи у всякому разі ускладненим оперуванням відповідними поняттями;

4) віднесення номінативних термінологічних функцій до наукової сфери, а нетермінів – до побутової;

5) відношення взаємної понятійно-гносеологічної гармонії термінів певного фрагмента наукового континууму;

6) відображення процесів і результатів термінотворення у сфері екзистенції і функціонування термінів – у письмовому науковому тексті – синхронно з моменту деривації терміна, тоді як факти словотворення фіксуються у більш «вільних», менш контрольованих умовах;

7) репрезентація терміном (як одиницею матеріального поняття) концептуально-гносеологічного спектра всіх інформаційно-асоціативних зв'язків і відношень, когнітивних структур із виключно логічною послідовністю, на відміну від інших класів лексики (не-термінів) і т. ін.

⁴⁴ Володина М.Н. Теория терминологической номинации. Москва : Изд-во МГУ, 1997. 180 с.

Водночас констатування факту, що не всі слова – це терміни, але всі терміни – це слова, певною мірою «стирає» грань різкого розмежування в процесі визначення мовної специфіки знаків, що протиставляються. Характерною особливістю термінів є те, що вони створюються в міру усвідомлення їх необхідності. Акумулюючи загальнонаукову та спеціальну інформацію, вони є одиницями мовного та професійно-наукового знання. Маючи специфічну сферу застосування, терміни входять до складу певної термінології. Якщо донедавна термінологія розглядалась не лише як сукупність термінів будь-якої спеціальної галузі знань, а й сама наука про терміни, то у сучасній лінгвістиці наукова дисципліна, що займається дослідженням термінів, усе частіше називається термінознавством.

Під термінологією розуміємо сукупність термінів, співвіднесених із професійною і науковою сферою діяльності, пов'язаних одне з одним на понятійному, лексико-семантичному, граматичному рівнях; вона об'єднує найменування категорій, понять, об'єктів, явищ та їх закономірних зв'язків, відношень, властивостей, ознак, якостей, процесів, станів, наук тощо.

Аналіз формальної структури термінів-слів свідчить, що терміни мають звичайну морфемну, словотвірну структуру. Власне термінологічною ознакою морфем, що беруть участь у творенні нових термінів, є те, що частину їх називають терміноелементами, які позначають поняття і різні ознаки понять певної галузі знань чи діяльності⁴⁵.

Терміноелемент слід розглядати як компонент терміносистеми, який сигналізує про значення моделі. Це не будь-яка значуща частина терміна, а формант, який регулярно повторюється і відтворюється у термінах, який, як правило, посідає певне місце в структурі терміна та передає досить стабільне значення, тобто таке, що класифікує або модифікує⁴⁶.

Розглядаючи термін як лексичну одиницю, наділену особливою функцією, в ньому можна виокремити формальну та змістову сторони. Лінгвістичний аналіз значення терміна-слова засвідчує

⁴⁵ Полухина О.Н. Терминообразование на базе греко-латинских терминоэлементов в стоматологической терминологии (на материале французского языка) : автореф. дис. докт. филол. наук. Саратов, 2001. 19 с.

⁴⁶ Новодранова 198 О.Н. Терминообразование на базе греко-латинских терминоэлементов в стоматологической терминологии (на материале французского языка) : автореф. дис. докт. филол. наук. Саратов, 2001. 19 с.

перехід від ознак мовного субстрата – лексичної одиниці певної природної мови – до появи в цієї одиниці семантичних ознак терміна, до формування в його змістовій структурі термінологічної суті⁴⁷. Під час вивчення терміна в цьому ракурсі можна застосувати традиційний трикутник Г. Фреге⁴⁸. Із терміном (як знаком у межах трикутника) зіставляються предмет імені (денотат) та поняття про предмет (концепт денотата). Тут можна говорити про значення та зміст, тобто про позначення об'єкта та про той спосіб, у який цей об'єкт позначається. Ці елементи є дуже важливими для розуміння змістової структури терміна⁴⁹.

Проблема семантичної (понятійної) природи терміна залишається найактуальнішою та найскладнішою у сучасній семасіології, термінознавстві й у лінгвістиці загалом. За логічного підходу не-термін репрезентує предмет, а термін – поняття; ось чому етапи, механізм утворення не-терміна відрізняються від етапів, шляхів і способів утворення терміна, що є відображенням механізму створення поняття.

Одночасно з формуванням ідеального об'єкта (поняття) відбувається створення його матеріальної субстанції, що зумовлено особливостями та референційними механізмами народження поняття. Таким чином, у терміні кодується процес формування поняття, який декодується згодом у термінологічній дефініції, що дозволяє виокремити одну з особливих функцій терміна – кодифікації. І саме дериваційні форманти є своєрідними когнітивно-термінологічними кодами. Вони виконують функцію кодування інформації на рівні деривата, внаслідок чого можливе понятійне «декодування» терміна згідно з формантною частиною, яка різниться своєю константністю, стабільністю закріпленого за нею категоріально-семантичного субстрату⁵⁰.

⁴⁷ Лемов А.В. Система, структура и функционирование научного термина (на материале русской лингвистической терминологии). Саранск: Изд-во Мордовского университета, 2000. 192 с.

⁴⁸ Фреге Г. Смысл и денотат. *Семиотика и информатика*. Москва, 1977. Вып. 8. 329 с.

⁴⁹ Полухина О.Н. Терминообразование на базе греко-латинских терминологических элементов в стоматологической терминологии (на материале французского языка) : автореф. дис. докт. филол. наук. Саратов, 2001. 19 с.

⁵⁰ Буянова Л.Ю. Терминологическая деривация: метаязыковая аспектуальность : автореф. дис. ... докт. филол. наук. Краснодар, 1996. 42 с.

Необхідно зауважити, що «декодування» терміна за допомогою дефініції узгоджується з термінологічною інформацією, яка поставляється його окремими компонентами та є інваріантною інформацією, яка кодується за допомогою конкретних терміноелементів, яким притаманна спеціальна інформативність і які визначають належність відповідного слова-терміна до відкритого термінологічного ряду.

У сучасних терміносистемах діє закон понятійної диференціації та спеціалізації: форманти виражають і диференціюють інтер- та інтракатегоріальні зв'язки, в результаті чого дериват набуває здатності експлікувати своєю формою спеціальну категоріальну належність понять. Цей закон у загальній термінологічній системі має універсальний характер і функціонує у всіх підвидах мови науки та терміносферах. Інтеркатегоріальні зв'язки формантів експлікують явище омонімії (диференціації за типом і характером твірної основи (бази), за дериваційною моделлю, термінологічною дефініцією, загальним термінологічно-концептуальним значенням).

Інтракатегоріальна референція розкриває потенціал і актуалізацію максимального концептуально-гносеологічного членування, деталізації певного категоріального кванта: категоріальний поліморфізм нібито трансформується у явище термінологічної полісемії, виражається через нього. Характерно: чим більш ізоморфні, ближчі категоріальні субстанції (сфери) дериватів, тим важче однозначно диференціювати омонімію/полісемію формантів (і навпаки).

Загалом, структура термінотвірного значення складається з комплексу сем, що містить значення дериваційного типу та підтипу; значення форманта загалом та кожної його морфеми окремо; сем «внутрішньої форми»; сем дериваційного гнізда; сем твірної бази.

Ми дотримуємось точки зору, що терміноелемент слід розглядати як компонент терміносистеми, який сигналізує про значення моделі. Це не будь-яка значуща частина терміна, а компонент, який регулярно повторюється і відтворюється у термінах, який, як правило, посідає певне місце в структурі терміна та передає досить стабільне значення. Водночас простежується прямо пропорційна залежність тематико-понятійної цінності, актуальності терміна в певному концептуально-термінологічному полі (як частини, компонента більшої одиниці – інтегрованого гносеологічно-термінологічного простору) та числом похідних дериватів. Так, чим важливіший термін у науковій теорії, системі, тим вища його дериваційна «пороговість», тим більше на його

основі створюється похідних, які відображають етапи, стадії розвитку наукового пізнання.

Загалом, підтверджується положення про те, що в кожній термінології діють свої певні тенденції, що характеризуються регулярністю передання однотипних понять за допомогою однотипних словотвірних засобів згідно з однотипною моделлю. Характерно, що ці тенденції можуть екстраполюватись як на сферу фіксації, так і на сферу функціонування термінів найрізноманітніших когнітивних сфер.

Мова науки, як і мова в традиційному розумінні, – це така ж «особлива репрезентативна система, бо вона також кодує у знаковій формі щось таке, що перебуває поза її межами. Слова та інші одиниці мови – мовні репрезентації – активізують ті сутності, знаковими замісниками яких вони є, вони викликають із пам'яті людини пов'язані з ними концепти»⁵¹. Термін, будучи знаком мови науки, є специфічною ментальною репрезентацією; сукупність усіх концептуально-термінованих репрезентацій формує концептуальну модель наукової картини світу.

Підсумовуючи сказане, дамо визначення терміна. Термін – це слово чи словосполучення, що має спеціальне значення, виражає і формує професійне поняття, застосовується у процесі засвоєння наукових і професійних об'єктів і кореляції між ними; це особлива когнітивно-інформаційна структура, в якій акумулюються виражене в конкретній мовній формі професійно-наукове знання, нагороджене людством за весь період його існування.

Будучи носієм професійно-наукової інформації, терміни стають посередниками в процесі спеціального спілкування, що сприяє пізнанню ситуації. Матеріалізуючи в мовній формі спеціальні знання, терміни, використовувані як типові когнітивно-інформаційні моделі, необхідні в процесі конкретної (комунікативної) професійно-наукової діяльності, спільноти людей, до якої належать фахівці певної галузі знань, які розмовляють однією (загальною) мовою.

Організуючим началом у створенні окремих підсистем термінології є спосіб термінотворення, який диктує закономірності побудови термінологічних моделей і структурно-семантичні властивості останніх. Традиційні способи термінотворення – це

⁵¹ Anisfeld M. Language and Development from Birth to Three. Hillsdale, 1984. 187 p.

лексико-семантичний, морфологічний, синтаксичний, змішаний, які формуються за певними рівнями мовної системи. У нашому дослідженні розглядається морфологічний, або моделювальний спосіб термінологічної номінації на основі однієї або декількох кореневих морфем за допомогою словотвірних афіксів, словоскладання, аббревіації.

Термінологічна номінація – цілеспрямований процес, який пов'язаний, з одного боку, з потребою найменування нових понять, що виникають у результаті інтенсивного розвитку та подальшої диференціації наук, а з іншого – з внутрішньомовними закономірностями номінації та співвідношенням мовного знака з позначуваним поняттям.

У процесі термінологічної деривації комбінувальні форми посідають провідні позиції, будучи однією з елементних підсистем термінотворення в англійській мові. Греко-латинський термінофонд, його терміноелементи – одиниці мертвих класичних мов – не еволюціонують у семантико-понятійному плані, різко звужуючи та максимально обмежуючи сферу використання, що дозволяє вважати їх незамінним дериваційно-метамовним матеріалом у науковій сфері. Деривати, створені на їх основі, є змістовими домінантами підмови науки. Для них характерне явище концептуальної аглютинації, під якою розуміють поєднання складних понятійних референцій у термінодериваті. Характерно, що переважно всі греко-латинські терміноелементи кореневого типу беруть участь у творенні не поодиноких дериватів, а цілих серій (блоків) однотипних одиниць, що надає цим формантам великої поняттєвої конкретності.

Вивчення мови як одного з видів комунікативно-когнітивної діяльності людини, а мовних одиниць, як і мови загалом, як результату роботи людської свідомості, заснованої на перцептивному сприйманні навколишнього світу, характерне для праць лінгвістів сучасності.

Є об'єктивний світ, є його проекція у людському мисленні та є певні засоби мови для відображення змісту мислення. Найновіші когнітивно орієнтовані досягнення у лінгвістиці спрямовані на розкриття тонких механізмів мовної діяльності у їх нерозривному зв'язку з мисленням та реальністю. Так, виникнення нової парадигми лінгвістичних досліджень, яка спрямована на вивчення мовних явищ із точки зору комунікативно-когнітивної діяльності людини, дало новий поштовх досліджень у галузі дериватології.

Оскільки в центрі уваги нашого розгляду є лінгвокогнітивні параметри комбінувальних форм у сучасній англійській мові, а саме виявлення когнітивної суті цих дериваційних формантів, вважаємо за доцільне коротко зупинитись на визначенні суті когнітивної лінгвістики, її об'єкта, завдань та основних понять.

До сфери проблем когнітивної лінгвістики належать «ментальні» основи розуміння та продукування мовлення з точки зору того, як структури мовного знання репрезентовані та як вони беруть участь у переробці інформації. Таким чином, когнітивна наука – галузь мовознавства, яка вивчає мову як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, спрямована на дослідження способів концептуалізації й категоризації певного мовного світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду. Так, об'єктом когнітивної лінгвістики є мова як експонент когнітивних структур і процесів свідомості, а предметом – співвідношення когнітивних механізмів свідомості з природною мовою і її мовленнєвою реалізацією.

Когнітивна лінгвістика розглядає мову як пізнавальне знаряддя кодування та трансформації знань. Головними завданнями цієї галузі мовознавства О.О. Селіванова називає: 1) аналіз природи мовної компетенції людини, її онтогенезу; 2) визначення специфіки категоризації та концептуалізації досвіду в колективній свідомості носіїв мови; 3) опис організації внутрішнього лексикону, вербальної пам'яті людини відповідно до структур вербалізації знань і механізмів пам'яті загалом; 4) пояснення когнітивної діяльності людини у процесах породження сприйняття й розуміння мовлення, комунікативної діяльності; 5) дослідження пізнавальних процесів і ролі природних мов у їх здійсненні; 6) установлення співвідношення мовних структур із когнітивними тощо⁵².

Ключовими поняттями когнітивної лінгвістики вважають *концептуалізацію* та *категоризацію*. За словами О.С. Кубрякової, концептуалізація – це «один із найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні отримуваної нею інформації, яка надходить із різних каналів і приводить до створення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку людини»⁵³. Отож, концептуалізація

⁵² Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля – К, 2008. 712 с.

⁵³ Краткий словарь когнитивных терминов / сост. Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина ; под общ. ред. Е.С. Кубряковой. Москва, 1996. 245 с.

є процесом виокремлення мінімальних змістовних одиниць досвіду людини, структурних типів знань, уявлень про об'єкти, явища дійсності та їх ознаки; понятійна класифікація.

Результатом концептуалізації є формування концептуальної системи – системи концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду. Концептуальна система фіксує інформацію, яка надходить до неї у мовній і невербальній формі різними шляхами: від органів чуття, у результаті осмислення, на підставі інтуїції, позасвідомих процесів або у функціональному континуумі взаємодії різних пізнавальних механізмів.

У межах концептуальної системи представники когнітивної семантики виокремлюють концептуальні сфери (conceptual domains), або домени. Вони репрезентують окремі предметні галузі (рослин, тварин, політики, музики тощо). Є чимало концептів, які входять до різних доменів. Російський дослідник Д. Лихачов розглядав концептосферу як сукупність концептів нації і зауважував: «Чим багатшою є культура, фольклор, література, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія нації, тим багатшою є концептосфера народу».

Фрагментом концептосистеми, який становить інтеріоризований людиною або етносом світ, є концептуальна картина світу. Картина світу – це не його дзеркальне відображення, а завжди акт інтерпретації, що здійснюється окремими суб'єктами, які відрізняються одне від одного вродженими та набутими нахилами і здібностями, глибинним світовідчуттям, характером життєдіяльності⁵⁴. Головним семіотичним утіленням картини світу є мова, яка визнається з усіх інших семіотичних систем, що беруть участь у збереженні й передаванні накопиченого і людиною, і людством досвіду. У її надрах формується мовна картина світу – один із найбільш глибинних пластів картини світу в людини. Вона виражає та експлікує інші картини світу людини, з її допомогою, по-перше, проходить позначення основних елементів концептуальної картини світу (далі – ККС), що виражається, як правило, в утворенні слів і засобів зв'язку між словами й реченнями; по-друге, мова пояснює

⁵⁴ Поставалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира* / под ред. Б.А. Серебренникова. Москва : Наука, 1988. С. 8–69.

зміст концептуальної картини світу, пов'язуючи в мовленні між собою слова⁵⁵.

ККС – це динамічне утворення у свідомості людини, яке слугує обробці інформації про світ і одночасно накопичує цю інформацію в узагальненому вигляді. Вона відображає сукупність знань та досвіду людини про навколишню дійсність, сформовану у вигляді окремих концептів. Суттєвою особливістю ККС є здатність до розвитку: інформаційний каркас, який називаємо концептуальною системою світу, постійно видозмінюється залежно як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів. За своїм субстратом, який становлять концепти, образи, уявлення і т. ін., деякі ідеальні сутності, не завжди безпосередньо пов'язані з вербальним кодом, ККС складніша, ніж система, яка має своїм субстратом мовні форми.

Разом із можливістю розрізнення ККС та МКС визнається також існування зон їх істотного перетинання й накладання, а також ділянок постійної взаємодії.

Мислення і світогляд залежні від картини світу, створеної мовою, яка є джерелом формування ідей, тому мислення кожного народу має суто національні риси. У гіпотезі Г.А. Брутяна та Г.В. Колшанського про «лінгвістичну додатковість» висунута ідея про те, що основний зміст МКС покриває увесь зміст ККС, а інформація ККС і тієї частини МКС, які збігаються під час накладання, є інваріантною, тобто не залежною від мови, якою вона виражена. Додаткова інформація про світ, яка доповнює загальну картину й варіюється від мови до мови, міститься в периферійних ділянках МКС, що залишаються за межами ККС⁵⁶. О.С. Кубрякова зауважує, що за межами ККС не може залишитися те, на що була спрямована думка людини. На її думку, ККС ширша й багатша за МКС, тому сфера МКС підпорядкована ККС⁵⁷.

Концептуалізація сприяє формуванню концептуальної системи, складниками якої є концепти – інформаційні структури свідомості,

⁵⁵ Серебренников Б.А. Как происходит отражение картины мира в языке? *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира* / под ред. Б.А. Серебренникова. Москва : Наука, 1988. С. 87–107.

⁵⁶ Брутян Г.А. Языковая картина мира и её роль в познании. *Методологические проблемы анализа языка*. Ереван : Изд-во Ереванского ун-та, 1976. С. 225–234.

⁵⁷ Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира* / под ред. Б.А. Серебренникова. Москва : Наука, 1988. С. 141–173.

різносубстратні за способом формування та представлення знань про певні об'єкти та явища. Збереження концептосистеми відбувається переважно за рахунок вербалізації концептів. У нашій роботі термін «концепт» ми трактуємо широко, підводячи під це позначення різносубстратні одиниці оперативної свідомості, якими є представлення, гештальти, поняття, що репрезентують різні рівні розумової абстракції⁵⁸. Як одиниця пізнання світу концепт може мати різний ступінь інформативної насиченості, залишаючись при цьому цілісним утворенням, здатним поповнюватися, змінюватися і відображати знання та досвід людини. На думку А. Вежбицької, концепт варіюється від концепту-мінімуму до концепту-максимуму й енциклопедичного доповнення залежно від ступеня пізнаності об'єкта⁵⁹. В.Н. Телія справедливо вважає, що концепт – це все, що ми знаємо про об'єкт⁶⁰. Висловлюється також думка про те, що головна роль, яку відіграють концепти в мисленні, – це категоризація. Вона дозволяє групувати подібні об'єкти у відповідні класи⁶¹.

Будь-яке осмислення інформації, що надходить до людини, вимагає категоризації. Результатом такого осмислення є сформована когнітивна одиниця чи когнітивна структура, тобто процес категоризації «супроводжує» процес осмислення⁶². Концептуалізація разом із категоризацією є базовими поняттями когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту за мовним знаком є базою формування семантичного простору мови⁶³. Сьогодні неможливо розділити понять *концептуалізації* та *категоризації*, диференційованою ознакою цих понять є формування когнітивних одиниць і когнітивних структур.

⁵⁸ Стернин И.А. Концепты и лакуны. *Языковое сознание: формирование и функционирование* : сб. статей / отв. ред. Н.В. Уфимцева. Москва : Наука, 1998. С. 55–67.

⁵⁹ Wierzbicka A. *Lexicography and conceptual analysis*. Ann Arbor, MI : Karoma. 1985. 368 p.

⁶⁰ Телія В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Наука, 1996. 286 с.

⁶¹ Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1996. 104 с.

⁶² Рудакова А.В. Когнитология и когнитивная лингвистика. Воронеж : «Истоки», 2004. 80 с.

⁶³ Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the mind*. Chicago, 1987. XVII. 614 p.

Категоризація та концептуалізація становлять класифікаційну діяльність, але різняться за кінцевим результатом і метою. Процес концептуалізації спрямований на виокремлення мінімальних змістовних одиниць досвіду людини, структурних типів знань, на організацію у свідомості ідеальних структур і зв'язків між ними, а процес категоризації – на інтеграцію цих структур в ієрархію класів за принципом руху від конкретного до загального й до більш загального, а також за принципом вибору найкращих зразків у категорійній мережі, на об'єднання схожих чи тотожних елементів у більшій розряді, категорії. Оскільки мова – це насамперед комплекс категорій⁶⁴, а мовне пізнання – невід'ємна частина процесу категоризації⁶⁵, важливе місце в когнітивній лінгвістиці посідає саме теорія категоризації.

Класифікаційна діяльність людини виражається завдяки діяльності лінгвістичній, тобто ми дізнаємося про класифікації тоді, коли, за словами дослідників, «вони знаходять «мовну прив'язку», тобто об'єктивуються⁶⁶. Дані про те, як свідомість членує дійсність, що вона виділяє й фіксує та що потім за допомогою мовних знаків стає набутком інших членів мовного колективу, допомагає глибше зрозуміти устрій мовної системи, її категорій та окремих одиниць⁶⁷. Знаки мови у їх матеріальному втіленні сигналізують нам про межі між категоріями, які формуються в нашій свідомості, а виникнення нової словесної одиниці вказує на становлення нової категорії, нової сукупності предметів чи відношень, що об'єднуються в єдину множину чи роз'єднуються на підмножини, фіксуючи бачення деяких нових аспектів знань, які вже існують у нашому досвіді⁶⁸.

⁶⁴ Болдырев Н.Н. Концептуальная метонимия на разных уровнях языка: система и реализация. *Форма, значение и функции единиц языка и речи* : материалы докл. междунар. науч. конф., Минск, 16–17 мая 2002 г.: В 3 ч. Минск : МГЛУ, 2002. Ч. 1. С. 11–14.

⁶⁵ Асеева Ж.В. Политически корректная лексика как продукт лингвистической категоризации. *Когнитивная лингвистика конца XX века*: в 3 ч. Минск : МГЛУ, 1997. Ч. 3. С. 121–122.

⁶⁶ Полюжин М. М. Бахуврихи усучасній англійській мові. Ужгород : Патент, 2004. 60 с.

⁶⁷ Фурашова Н.В. Категоризация в естественном языке на примере немецкого глагола *schneiden* 'резать'. *Проблемы семантического описания единиц языка и речи*: тезисы докладов междунар. научн. конф. Минск : МГЛУ, 1998. С. 229–233.

⁶⁸ Духанина И.В. Изменения семантики префиксов при переходе слов из литературной сферы в терминологическую : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 2001. 23 с.

Найбільш вражаючі результати про те, як людина сегментує та категоризує світ, були виявлені в когнітивній семантиці, яка була визначена як наука про категоризацію, що висунула нове розуміння категорії як функції когніції⁶⁹. У центрі її уваги перебуває питання про перетворення знань, отриманих у процесі пізнавальної діяльності людини, в ментальні образи та значення мовних одиниць і формування системи категорій, які становлять групи концептів, що зберігаються в пам'яті⁷⁰. Категорії аристотелівського типу характеризуються чітко окресленими межами, а входження до категорії нових членів визначається наявністю або відсутністю в них набору рівноцінних критеріальних ознак, які повторюються для кожної одиниці у стабільному й незмінному вигляді.

Репрезентацією знань про об'єкт у мовній формі є вербалізована когнітивна модель. При цьому наголошується, що мовних форм недостатньо, щоб повністю структурувати знання про об'єкт. Когнітивне моделювання веде дослідників до різноманітних варіантів структурних типів представлення знань. Серед цих розробок когнітивних моделей найбільш розповсюдженим є фрейм як фіксована система параметрів, що описують той чи інший об'єкт чи явище. Поняття фреймів як мовних моделей певних фрагментів дійсності або семантичної мережі, що утворюють наявну в пам'яті комп'ютера базу даних, було запозичене зі сфери моделювання штучного інтелекту і стало одним із важливих міждисциплінарних відкриттів. У лінгвістиці використання цього поняття пов'язане з іменами М. Мінського та Ч. Філмора. У розумінні Ч. Філмора термін фрейм пройшов еволюцію від суто лінгвістичної сутності як множини мовних виборів, опцій, до когнітивної структури⁷¹. За М. Мінським, фрейм постає одним зі способів представлення стереотипної ситуації (як перебування в якій-небудь кімнаті,

⁶⁹ Кубрякова Е.С. О двоякой сущности языковых категорий и новых проблемах в их изучении (Вступительное слово). Общие проблемы строения и организации языковых категорий (Грамматические, словообразовательные, лексические и текстовые категории). Москва : Наука, 1998. С. 7–12.

⁷⁰ Новиков Л.А. Когнитивная природа языковых категорий. *Когнитивная семантика*: Материалы Второй Междунар. школы-семинара по когнитивной лингвистике, 11–14 сентября 2000 г. / отв. ред. Н.Н. Болдырев. ; редкол.: Е.С. Кубрякова и др.: В 2 ч. Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. Ч. 2. С. 169–170.

⁷¹ Fillmore Ch. J. *Toward a Frame-Based Lexicon: The Semantics of RISK and its Neighbors*. Hillsdale, N.J. : Lawrence Erlbaum Assoc., 1992. P. 75–102.

відвідування вечірок і т. д.)⁷², при цьому у фреймі втілюється не одна конкретна ситуація, а найбільш характерні моменти, притаманні низці схожих ситуацій, які належать одному класу⁷³. Із кожним фреймом пов'язані декілька видів інформації: про його використання, попередження про можливі наслідки, рекомендації щодо дій, якщо сподівання не справдяться і т. д. У лінгвістиці є відомою також точка зору Ф. Унгерера та Х. Шмідта, які під фреймом розуміють спосіб опису когнітивного контексту, що забезпечує тло для когнітивних категорій та асоціюється з ними. Зауважуючи, що когнітивна модель і фрейм – дуже подібні поняття, вчені розглядають останній як різновид когнітивної моделі, яка репрезентує знання й погляди, пов'язані з конкретними ситуаціями, що часто повторюються⁷⁴.

Фрейм становить універсальну категорію, що об'єднує різноманітні знання людини, отримані у процесі пізнання, а також концентрує інформацію про те, як пов'язані між собою різні предмети та явища, яким чином вони використовуються й діють. Одиниці цих знань (які і є фреймами) зберігаються в пам'яті й формують певну понятійну структуру мовного (конструкції взаємопов'язаних слів), а також позамовного (уміння відповідним чином орієнтуватися в ситуації) досвіду⁷⁵. Отож, фрейм можна розглядати як пакети інформації, що зберігаються в пам'яті й утворюються в ній у міру необхідності з наявних у пам'яті компонентів, які забезпечують когнітивну обробку стандартних ситуацій. В об'єднанні когнітивних і лінгвістичних структур полягає подвійна природа фрейму.

Однією з невід'ємних характеристик фреймів є наявність певної структури, набір характеристик, достатня кількість яких може привести до активації фрейму загалом. Його структура базується на паралельному використанні вербальних і невербальних знань та їх

⁷² Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного. *Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка*. Москва : Прогресс. Вып. XXII. С. 281–309.

⁷³ Звонак Н.П. Фрейм как аналог фреймового поля в когнитивной лингвистике. *Проблемы семантического описания единиц языка: тезисы доклад. междунар. науч. конф.* Минск : МГЛУ, 1998. С. 210–212.

⁷⁴ Ungerer F. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Longman, London and New York, 1996. 293 p.

⁷⁵ Полюжин М. М. *Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення: монографія*. Ужгород : Закарпаття, 1999. 240 с.

взаємодії. Кожен фрейм є частиною ширшої фреймової системи, яка включає споріднені співвіднесені фрейми. На думку Ч. Філмора, це пояснюється тим фактом, що різні фрейми включають частково схожий інформаційний матеріал, який визначається одним і тим самим репертуаром сутностей, відношень чи ситуацій, а також контекстів уживання в житті людини, що робить можливим існування міжфреймових відношень у її пам'яті⁷⁶. Хоча перехід від фрейму до фрейму здійснюється надзвичайно швидко, формування їх системи здійснюється протягом усього життя людини і визначається набуттям нею відповідного досвіду.

Підсумовуючи сказане, зауважимо, що фрейм постає як найбільш значущий тип структури представлення знань, який виникає внаслідок когнітивного розвитку мовної спільноти, напрацювання й опанування нею своєї концептуальної системи.

Дослідження лінгвокогнітивних параметрів комбінувальних форм потрібно здійснювати за допомогою кількох методів і прийомів, адже жоден із наявних методів не забезпечує самостійність повного й адекватного опису мовних одиниць, чого можна досягти, лише поєднавши їх.

Для кожної епохи характерні свої провідні тенденції наукової думки в різних галузях пізнання. Їх називають стилями мислення. Тенденції у стилях мислення кваліфікують як парадигми, як сукупність ідей і навіть філософських настанов.

Аналізуючи парадигму, О.С. Кубрякова визначає це поняття не лише у загальному вигляді, а й подає складники – головні позиції, які утворюють її компоненти⁷⁷. На думку науковця, щоб відповідати уявленню про впорядковане поєднання складників, поняття парадигми повинно мати три інтегральні ланки: настановчо-передумовну, предметно-пізнавальну та процедурну. Перша охоплює визнання зв'язку теоретичної лінгвістики з іншими науками, є уявленням про мету та завдання теоретичної лінгвістики для наукової спільноти, на підставі чого з'ясовують загальну орієнтацію парадигми. Друга є безпосередньою сферою лінгвістичного аналізу, з його одиницями чи правилами, функціями чи відношеннями

⁷⁶ Fillmore Ch. Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica*, 1985. V. 6. No. 2. P. 222–254.

⁷⁷ Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа). *Язык и наука конца XX века*. Москва : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1995. С. 144–238.

залежності, особливими категоріями чи параметрами мовних систем. Третя – це сфера обраних методик і процедур, техніки аналізу з прийомами і способами осягнення фактів, моделей, ставлення до формалізації цих фактів, форм їх запису. Головна роль настановної парадигми значно збігається з тим, на пізнання яких властивостей мови скерована ця парадигма, і з тим, на які пояснення цих властивостей мови спрямована ця парадигма, і з тим, які пояснення для цих властивостей вважають найпереконливішими (генетичні, функціональні, когнітивні).

Лінгвістика, як і кожна наука, має свій об'єкт дослідження. У широкому розумінні ним є мова. Головну роль у лінгвістиці відіграють саме способи окреслення наукових проблем – парадигми. Парадигма – це форма, яка надає змістові пізнання, що наділяється властивостями обраного з цією метою мовного об'єкта⁷⁸.

У сучасному мовознавстві методично виокремлено декілька напрямів досліджень мовних одиниць. Загальновідомо, що будь-який об'єкт мови становить єдність трьох частин: генезису, розвитку і будови, а його функціонування – компонент складнішої системи. Вивчення кожної з цих частин об'єкта у мовознавстві тісно пов'язане з трьома провідними парадигмами сучасної науки про мову, а саме: історичної, системної і функціональної. Так, усередині кожної з великих парадигм мовознавці виокремлюють також підпарадигми.

Усі парадигми співіснують у сучасній лінгвістиці, прогресують і розширюються. У кожному з основних парадигмальних підходів склалися власні галузі дослідження, визначилася мета, проблеми та шляхи їх розв'язання. Водночас стає очевидним, що для вирішення актуальних проблем сучасної науки про мову необхідний синтез парадигм знань, оскільки без інтеграції не є можливим адекватне розв'язання проблем, які стоять перед лінгвістикою сьогодні.

Мова – це система систем, усередині якої розрізняють фонетичну, морфологічну, лексичну, синтаксичну та інші підсистеми. Кожна галузь лінгвістики узагальнює поняття системи, роблячи її адаптивною для своїх завдань. Під адаптивною системою розуміємо систему, яка пристосовується до умов функціонування не лише через збагачення складу, а й через зміну самої структури, за якою стоїть сукупність зв'язків між елементами.

⁷⁸ Бехта І. А. Дискурс наратора в англомовній прозі. Київ : Грамота, 2004. 304 с.

У світлі останніх лінгвістичних парадигм мова постає як універсальна форма концептуалізації довкілля і раціоналізації досвіду, тобто як поліфункціональна знакова система, головними функціями якої є комунікативна та когнітивна. Сучасна парадигма мовознавства визначається як когнітивно-дискурсивна, що передбачає два напрями її дослідницьких інтересів, як-от когнітивно-семантичній і дискурсивній. За такого підходу увага дослідників фокусується на двох здавна відомих проблемах лінгвістики: а) мові та мисленні (предмет когнітивістики); б) мові як інструменті комунікації в соціокультурному континуумі (предмет дискурсознавства)⁷⁹.

Дослідники зазначають, що семантичний аналіз, спрямований на встановлення значеннєвого компонента мовного знака, є лише передумовою когнітивного. Аналіз тих чи інших мовних одиниць у когнітивному аспекті не є можливим без урахування семантики, а розгляд семантики – без звернення до позамовного світу і знань людини про нього. Отже, дослідження мовних одиниць на когнітивних засадах не може не спиратись на результати, отримані в процесі вивчення їх лексико-семантичних властивостей. Під час залучення до сфери аналізу когнітивних чинників мовний об'єкт постає як один із можливих способів кодування результатів пізнання, як ментальний і як інформаційний феномен, здатний існувати лише в комунікативному середовищі.

Називаючи концептуальну базу сучасної лінгвістики когнітивно-дискурсивною, лінгвісти виходять із того, що основне призначення мовної одиниці полягає у здійсненні мисленнєво-мовленнєвих операцій, тому вона є одним із засобів гносеологічної активності в логосфері (виконання когнітивної функції). З іншого боку, мовна одиниця має служити цілям інтерактивної взаємодії комунікантів (виконання комунікативної функції). У кінцевому рахунку мовна одиниця є середовищем, в якому відображаються епістемічні процеси, що оперують різними типами знань.

Вивчення об'єктів мови сьогодні вимагає оновленої методології дослідження, яка не лише б спиралася на кількісні, структурні методи лінгвістики, а й використовувала б надбання інших наук. У нашому дослідженні ми застосовуємо комплексний підхід, який

⁷⁹ Белова А.Д. О некоторых лингвистических аспектах американизма. *Філософія і культура* : зб. наук. праць. Київ : Нац. унів-т імені Тараса Шевченка, 1996. С. 15–20.

оснований на тому, що будь-який об'єкт існує у єдності всіх його сторін і вимагає ґрунтовного опису, тобто використання як семантичних, так і структурних характеристик формантів, залучення як кількісних, так і якісних критеріїв опису дериваційних формантів, об'єднує два аспекти вивчення мовних елементів: лінгвістичний, тобто аналіз дистрибутивних, генетичних, морфологічних і структурно-семантичних характеристик комбінувальних форм, та концептуально-когнітивний, який має на меті визначення когнітивної суті досліджуваних дериваційних елементів.

Застосування двостороннього комплексного підходу дозволить дати всебічну характеристику дискретної зони термінотворення сучасної англійської мови, яка охоплює форманти, морфеми, моделі, основи, терміноелементи – будь-які елементи, що можна сегментувати у термінодериватах і в термінологічних текстах.

Ураховуючи той факт, що наука про словотворення покликана сконцентрувати головну увагу на описі закономірностей функціонування словотвірних механізмів мови, актуальним є дотримання словотвірних правил, а саме: опис особливостей моделювання дериватів у процесі деривації, визначення діапазону їх дій у мові, аналіз цього процесу з точки зору його регулярності/нерегулярності, продуктивності/непродуктивності, вивчення баз деривації, формальних прийомів, які застосовуються, категоріальних та семантичних ознак баз і результатів деривації, сполучувальних властивостей морфем і їх морфологічних змін, а також різних обмежень (фонетичних, морфологічних, семантичних, прагматичних), що діють під час виконання цих правил.

У наш час мовознавці намагаються по-новому витлумачити деякі кардинальні питання лінгвістики, що суттєво розширює самі завдання дослідження мовних одиниць. Формування чергової наукової парадигми не завжди призводить до зміни попередньої. Змінюються лише акценти, у центрі уваги опиняються частини об'єкта, які були не досить актуальним у свій час або недостатньо вивчені раніше. Останні десятиліття ХХ ст. відзначені стрімким зростанням досліджень різних аспектів пізнавальної діяльності людини. Плідно розвивається нова наукова парадигма лінгвістичних досліджень, яка асоціюється із вченням про різні типи людських знань і способи їх репрезентації, – когнітивна лінгвістика.

Сьогодні орієнтація лише на структурно-семантичні ознаки досліджуваних елементів, визначення їх дериваційних характеристик себе не виправдовують. На зміну семантичному аналізу,

який має справу з ідеалізованим об'єктом, «теоретичним конструктом», прийшов когнітивний, який зводиться до поділу світу за допомогою мови через накладання концептуальної сітки (шляхом виокремлення концептів) і ситуаційної сітки (шляхом виокремлення ситуацій)⁸⁰.

Зазначимо, що лексичне значення мовної одиниці – це продукт розумової діяльності людини, пов'язаної з редукцією інформації у процесі переробки людською свідомістю знань про зовнішній та внутрішній світ. Когнітивна ж семантика розглядає значення мовного знака як особливу структуру організації знання, що є результатом ментальних процесів класифікації, категоризації й виокремлення найбільших істотних ознак. У дериваті за кожним компонентом стоїть певна сума знань, тому під час дослідження процесів словотворення найважливішим є виявлення тих структур знань, які стоять за мовними одиницями, а також співвіднесення їх із відповідними понятійними категоріями.

Одним із найважливіших положень когнітивної семантики є те, що кожна мова пропонує власну категоризацію світу, при цьому визначальну роль відіграють саме словотвірні категорії. Категоризація – це процес утворення, виокремлення категорій, членування зовнішнього й внутрішнього світу людини, впорядковане представлення різноманітних явищ, а також результати класифікаційної діяльності, що пов'язана з операціями мислення, порівнянням, ототожненням, установами подібності чи відмінностей.

Категорія – одна з пізнавальних форм мислення людини, що дозволяє узагальнювати її досвід та здійснювати його класифікацію. У системі словотворення роль категоризаторів відіграють словотвірні форманти, для яких характерне загальне категоріальне значення. Як субкатегоризатори (класифікатори) ці мовні одиниці відповідають певним розрядам усередині загальних категорій⁸¹. Одним із найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні інформації і веде до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку людини, є концептуалізація. У процесі творення нового слова зі

⁸⁰ Sweetser E. From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 247 p.

⁸¹ Положин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення: монографія. Ужгород: Закарпаття, 1999. 240 с.

словотвірних засобів, наявних у мові, нове поняття концептуалізується на основі подібних концептів, уже наявних у мозку людини.

Проаналізувати структуру та суть конкретного концепту можна лише на базі когнітивного аналізу, що включає вивчення системних значень мовних об'єктів, які вербалізують відповідний концепт. У лексиконі людини концепти, що отримали мовну форму, виконують дві найважливіші функції: репрезентації змісту окремого кванта інформації про світ, а також її складування, зберігання, накопичення і оперування тим же змістом у мозку людини під час мовленнєвої діяльності. Більшість концептів та їх угруповань «настільки тісно пов'язані з мовним знаком, що не передбачають повторного синтезу, тобто існують як постійні гештальти»⁸². Важливо наголосити, що «частину ментального лексикону можна вважати такою, що умовно охоплює не лише вербальні, а й невербальні концепти, які є ідеально оперативними одиницями нашої свідомості та містять схеми певних дій і логічних операцій»⁸³.

З іншого боку, концептуальна інтеграція є найбільш загальною когнітивною операцією, яка перебуває нарівні з аналогією, ментальним моделюванням, концептуальною категоризацією та побудовою фрейму. Результати концептуальної інтеграції стають невід'ємною частиною концептуальної структури й часто самі є матеріалом для подальшої концептуальної інтеграції, зокрема й для формування певних концептуальних сфер, які, на думку Дж. Лакоффа, виникають природним еволюційним шляхом. Таке припущення дозволяє виокремити ті ділянки, які або не існували в давнину (елементи певних цивілізацій, більшість форм техніки), або є недоступними чи менш життєво важливі⁸⁴.

Самі процеси концептуальної інтеграції є простими проявами діяльності мозку, у зв'язку з чим їх досить складно ідентифікувати. До того ж у результаті «змішування» (blending) структура вихідного ментального простору (input mental space) проєкціюється на окремий «змішаний» ментальний простір. Як результат такого проєктування виникає структура, не закладена у вихідному

⁸² Кубрякова Е.С. Обеспечение речевой деятельности и проблема внутреннего лексикона. *Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи*. Москва : Наука, 1991. С. 82–140.

⁸³ Там само.

⁸⁴ Lakoff G. *Women , Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the mind*. Chicago, 1987. XVII. 614 p.

ментальному просторі, що в деяких випадках може призвести до змін ментальної уяви про вихідні простори⁸⁵.

У сучасній когнітивній лінгвістиці слід виокремити принцип категоризації, який визначає використання тих чи інших слів і допомагає осмислити ту частину досвіду людини, яка обмежується людиною й сприймається нею.

Продукування та розуміння мови базується на когнітивних процесах, тому категорії можна розуміти як концептуальні уявлення, що зберігаються у свідомості, а їх сукупність утворює ментальний лексикон. Належність структурних елементів мови до тієї чи іншої категорії визначається їх вербальним вираженням. Однак слід мати на увазі, що один і той же мовний знак може виражати декілька категорій внаслідок своєї полісемантичності.

Незважаючи на прив'язаність когнітивних категорій до вербальних структур, основні механізми когніції є універсальними для всіх мов. Наявність універсальних мовних структур, універсальних граматичних категорій, а також організація категорій навколо прототипів є свідченням того, що людина не просто опановує дійсність, а активно та цілеспрямовано організовує її певним чином для конкретних цілей.

Важливим досягненням когнітивної лінгвістики є вияв закономірностей, відповідно до яких в основі формування нових знань і понять, а згодом і їх вербалізації лежить автоматичне намагання мозку вмістити складне, незвичне, незнайоме в обриси простого, знайомого, звичного. Так, Дж. Лакофф показав, що ментальна процедура зарахування будь-якого об'єкта до певної категорії спирається на попередній людський досвід і уяву (причому цей процес відбувається за принципом «сімейної схожості» та зіставленням із прототипом – найбільш типовим зразком категорії) з опорою на достатні для такого порівняння ознаки. Прототип вбирає у себе найбільшу кількість із цілого комплексу типових рис, які характеризують форму, функції, параметри та ін., властиві всім членам цієї категорії. Ось чому прототип володіє когнітивним статусом, посідає центральне місце категорії, швидше з усіх членів категорії визначається, без зусиль впізнається та легко запам'ятовується, тобто є референтом категорії⁸⁶.

⁸⁵ Fauconnier J. *Mental Spaces*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1985. 660 p.

⁸⁶ Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the mind*. Chicago, 1987. XVII. 614 p.

Для комплексного опису комбінувальних форм, а саме їх концептуально-когнітивних властивостей, варто застосовувати теорію фреймів та когнітивних (концептуальних) моделей, відповідно до яких мовець володіє ієрархічно структурованою системою знань. В основу фреймового (когнітивного) аналізу мовних об'єктів і відповідних їм концептів був покладений мережево-блочний підхід, тобто розподіл мовних одиниць за блоками відповідно до тематичної спорідненості (зв'язаності) концептів, які вони позначають⁸⁷.

У цьому розумінні фрейм є загальним родовим позначенням набору понять і становить певну концептуальну модель, що відповідає формалізованому семантичному полю або мережі у класичній лінгвістиці. Під концептуальною моделлю розуміємо модель предметної галузі, яка представлена в термінах природної мови й відображає її актуальні об'єкти, їх характеристики і відношення між ними.

Аналізуючи виокремлені когнітивні категорії, що представлені незначною кількістю досліджуваних дериваційних формантів і термінодериватів із ними, ми вважали за доцільне подати їх списком за спадальним відсотком і виокремити ядро, основний склад і периферію концептуальних просторів наукової картини світу, актуалізованих комбінувальними формами.

Виокремлення ядра, основного складу та периферії наукової картини світу ґрунтується на даних кількісних підрахунків: до ядра зараховуємо категорії, що становлять 75% ($\pm 5\%$) усього масиву зафіксованих концептів, основний склад (разом із ядром) охоплює 90% ($\pm 5\%$) досліджуваного масиву; інші розглядаються як периферійні. Когнітивні категорії, охоплені ядром та основним складом, зараховують до найбільш представлених, а найменш представленими є категорії, охоплені периферією.

Таким чином, когнітивний напрям у лінгвістиці (разом із комунікативно-прагматичним напрямом) досліджує характер систематизації, категоризації і концептуалізації досвіду людини, відображеного в мові. Аналізуючи зміст, укладений у форму мовних знаків, когнітивна лінгвістика звертається до узагальнення відомостей про світ, що оточує людину, до якого належить і в якому

⁸⁷ Андрусак І. В. Людина й суспільство: фрагмент концептуального аналізу англійських неологізмів кінця ХХ століття. *Проблеми романо-германської філології*: зб. наук. праць. Ужгород: «Мистецька лінія», 2001. С. 9–22.

адаптується сама людина. У розгалуженій системі когнітивних досліджень саме лінгвістика є основним постачальником матеріалу, необхідного для з'ясування механізмів організації знань, закладених у пам'яті людини.

ВИСНОВКИ

Розглянуті нами теоретичні засади дослідження дають підстави для таких висновків. У лінгвістиці відбувається переосмислення відомих раніше фактів, перегляд концепцій про природу мовних об'єктів, пошук нових підходів до їх аналізу. Зміна й розвиток нових парадигм знання про мову зумовлені визнанням існування взаємозв'язку мови з буттям, свідомістю, мисленням, духовно-практичною, культурною й пізнавальною діяльністю людини, яка стає центральною фігурою лінгвістичних досліджень. На передньому плані у сучасній теоретичній лінгвістиці перебуває одна з головних парадигм наукового знання – когнітивна, пов'язана з вивченням когнітивної діяльності людини.

Комбінувальні форми – це словотвірні елементи перехідного характеру, які трапляються лише у дериватах. Ми зараховуємо їх до кореневих морфем специфічного типу. Усі комбінувальні форми беруть участь у творенні термінів. Вони мають постійну форму та «стандартне» значення, трапляються, як правило, більше ніж в одному терміні та за своїм статусом є терміноелементами, що варіюються від морфем до комплексів морфем.

Важливу роль у пізнавальній діяльності людини відіграє словотворення як постачальник продуктів номінації. Когнітивний підхід до словотворення дозволяє простежити процес формування нового поняття, встановлення тих фрагментів знань і досвіду людини, які отримали своє позначення в актах номінації за допомогою системи дериваційних засобів. У світлі основних положень когнітивної лінгвістики словотвірні форманти виконують роль категоризаторів і класифікаторів, адже саме вони є головними носіями словотвірного значення.

У лінгвістиці універсальні критерії класифікації комбінувальних форм ще не вироблено. Пропонуємо застосовувати комплексний підхід, який би забезпечив цілісну уявлення про ці дериваційні форманти й об'єднує два аспекти вивчення мовних елементів: лінгвістичний (з'ясування дистрибутивних, генетичних, морфологічних, структурно-семантичних, лінгвокогнітивних характеристик

комбінувальних форм) та концептуально-когнітивний (визначення когнітивної сутності досліджуваних дериваційних елементів).

АНОТАЦІЯ

Проблеми поповнення словникового складу сучасної англійської мови продовжують привертати увагу лінгвістів, свідченням чого є численні дослідження, спрямовані на опис функціонування системних і асистемних явищ у словотворенні, виявлення закономірностей утворення нової лексики та факторів її усталеності. Особливо помітним у наукових пошуках сьогодення стали спроби когнітивного висвітлення назрілих питань дериватології, які розглядають під кутом зору концептуалізації та категоризації навколишнього світу. Водночас продовжують залишатися не досить з'ясованими питання, що стосуються адекватної репрезентації дійсності за допомогою різнотипних мовних одиниць.

Вивчення особливостей словотвірних категорій, що розглядають сьгодні під новим кутом зору, висувають на порядок денний завдання реконструкції концептуальної репрезентації вербалізованих знань за допомогою мовних одиниць, здатних фіксувати й відтворювати у свідомості людини осмислений нею фрагмент дійсності. Саме цим і визначається актуальність запропонованого дослідження лінгвокогнітивних параметрів комбінувальних форм у сучасній англійській мові як фрагментів повнозначних слів класичного походження, статус яких потребує подальшого уточнення. вони належать до найактивніших складників англійського термінологічного словотворення. Крім того, утворення на їх основі нових концептуальних систем і когнітивних категорій усе ще залишаються невисвітленими на сторінках ні вітчизняної, ні зарубіжної лінгвістичної літератури.

Окреслено основні теоретичні засади вивчення комбінувальних форм у сучасній науці та запропоновано застосовувати комплексний підхід, який би забезпечив цілісне уявлення про терміноелементи й об'єднав два аспекти вивчення мовних елементів: власне лінгвістичний (з'ясування дистрибутивних, генетичних, морфологічних, структурно-семантичних, лінгвокогнітивних характеристик комбінувальних форм) та концептуально-когнітивний (визначення когнітивної сутності досліджуваних дериваційних елементів).

Література

1. The New Oxford Dictionary of English. Oxford University Press, 2011. 2152 p.
2. Зацний Ю.А. Развитие словарного состава современной английской лексики. Запорожье : Запорожский держ. ун-т, 1998. 431 с.
3. Brunner Th. F. The Elements of Scientific and Specialized Terminology. Columbus, Ohio, USA, 1967. P. 11.
4. Рогачева Н.В. Морфемная структура именников в текстах разных функциональных стилей : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Луцк, 2000. 19 с.
5. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word Formation. Wiesbaden, 1960. 379 p.
6. Клименко Н.Ф. Словообразование морфемизма современной украинской литературной лексики. Київ : Инст-т мовоз-ва ім. О.О. Потебні Національної Академії наук України, 1998. 161 с.
7. Anderson S. A-Morphous Morphology. Cambridge University Press, 1992. 427 p.
8. Зятковская Р.Г. О словообразовательном статусе комбинирующей формы. Аффиксы и комбинирующие формы в научной терминологии и норме. Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1982. 149 с.
9. Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. Харків : Вища школа, 1972. 241 с.
10. Вакулик І.І. Інтернаціональні терміноелементи як джерело формування сучасної термінології. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ : КНУ, 2000. С. 58–63.
11. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови : підруч. для ін-тів і фак. інозем. мов. Харків : Основа, 1993. 256с.
12. Merriam Webster's Collegiate Dictionary. Tenth Edition. Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1999. 1559 p.
13. The Concise Oxford Dictionary of Current English. Oxford University Press, 1991. 1696 p.
14. Brown Ch. The Contribution of Greek to English. The Vanderbilt University Press, Tennessee. 1962. P. 32.
15. Flood W. Scientific words, their structure and meaning. London, 1960. 132 p.
16. Brunner Th. F. The Elements of Scientific and Specialized Terminology. Columbus, Ohio, USA, 1967. 121 p.
17. Смирницкий А. И. Морфология английского языка. Москва : Изд. л-ры на иностр. языке, 1959. 439 с.

18. Шахрай О.Б. Очерки истории слов греческого происхождения и их оформления в английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. Ленинград, 1972. 22 с.

19. Бортничук Е.Н. Словообразование в современном английском языке: учебник / под ред.: Ю.А. Жлуктенко, д-ра филол. наук, проф. Киев : Изд-во при Киевском государственном университете, 1988. 262 с.

20. Алейников П.А. Природа первых компонентов производных английской научной лексики (на материале подъязыка биологии) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1978. 25 с.

21. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений (семантика производного слова). Москва : Наука, 1981. 165 с.

22. Бартков Б.И. Английские суффиксоиды, полусуффиксы, суффиксы и словарь 100 словообразовательных формантов современного английского языка. *Аффиксоиды, полусуффиксы и аффиксы в научном стиле и литературной норме*. Владивосток : ДВНЦ АНССР, 1980. 175 с.

23. Бартков Б.И. Дериватология украинского языка и квантативный дериватарий 100 аффиксов, полуаффиксов и аффиксоидов научного стиля и литературной нормы. Владивосток : ДВНЦ АНССР, 1985. 160 с.

24. Кичигина Г.И. Греко-латинские элементы в английской терминологии (на материале терминологии микробиологии) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Харьков, 1991. 20 с.

25. Новодранова В.Ф. Латинские основы медицинской терминологии /именное словообразование: автореф. дис ... докт. филол. наук. Москва, 1989. 37 с.

26. Потапова И.К. К вопросу о суффиксе как структурной единице в английском языке. *Исследования по английской филологии*. Сб. 4. Ленинград : Издательство ЛГУ им. А.А. Жданова, 1971. С. 8–13.

27. Тилембулова С.Н. Трансформированные корневые морфемы (на материале русских префиксоидов и их аналогов в английском и казахском языках) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Саратов, 2000. 19 с.

28. Хмелик Л.Я. Комбинирующаяся форма в системе средств английского словообразования : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1972. 23 с.

29. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. Москва : Наука, 1976. 246 с.

30. The All Nations Dictionary. Edmonds, 1992. 640 p.
31. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови: підруч. для ін-тів і фак. інозем. мов. Харків : Основа, 1993. 256 с.
32. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Большая рос. энцикл., 2002. 709 с.
33. Гармаш О.Л. Система словотвору англійської мови та інноваційні процеси літературознавства : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя, 2005. 21 с.
34. Азарова Л.Є. Структурна організація складних слів (концепція «золотої» пропорції) : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Вінниця, 2002. 42 с.
35. Єнікєєва С.М. Формування нових словотворчих елементів англійської мови шляхом афіксалізації лексичних одиниць. *Загальні питання філології*: зб. наук. праць. Т. 1. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. С. 85–90.
36. Карпіловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація: монографія. Київ : Наукова думка, 1999. 298 с.
37. Oxford Dictionary of English. Second Edition. Oxford University Press, 2003. 2008 p.
38. Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля – К, 2008. 712 с.
39. Буянова Л.Ю. Термин как единица логоса : монографія. Краснодар : Кубанский госуд. ун-т, 2002. 185 с.
40. Володина М.Н. Теория терминологической номинации. Москва : Изд-во МГУ, 1997. 180 с.
41. Полухина О.Н. Терминообразование на базе греко-латинских терминологических элементов в стоматологической терминологии (на материале французского языка) : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Саратов, 2001. 19 с.
42. Лемов А.В. Система, структура и функционирование научного термина (на материале русской лингвистической терминологии). Саранск : Изд-во Мордовського университета, 2000. 192 с.
43. Фреге Г. Смысл и денотат. *Семиотика и информатика*. Москва, 1977. Вып. 8. 329 с.
44. Буянова Л.Ю. Терминологическая деривация: метаязыковая аспектуальность : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Краснодар, 1996. 42 с.
45. Anisfeld M. Language and Development from Birth to Three. Hillsdale, 1984. 187 p.

46. Краткий словарь когнитивных терминов / сост. Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина ; под общ. ред. Е.С. Кубряковой. Москва, 1996. 245 с.

47. Поставалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира* / под ред. Б.А. Серебrenникова. Москва : Наука, 1988. С. 8–69.

48. Серебrenников Б.А. Как происходит отражение картины мира в языке? *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира* / под ред. Б.А. Серебrenникова. Москва : Наука, 1988. С. 87–107.

49. Брутян Г.А. Языковая картина мира и её роль в познании. *Методологические проблемы анализа языка*. Ереван : Изд-во Ереванского ун-та, 1976. С. 225–234.

50. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира* / Под ред. Б.А. Серебrenникова. Москва : Наука, 1988. С. 141–173.

51. Стернин И.А. Концепты и лакуны. *Языковое сознание: формирование и функционирование: сб. статей* / отв. ред. Н.В. Уфимцева. Москва : Наука, 1998. С. 55–67.

52. Wierzbicka A. Lexicography and conceptual analysis. Ann Arbor, MI: Karoma, 1985. 368 p.

53. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Наука, 1996. 286 с.

54. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1996. 104 с.

55. Рудакова А.В. Когнитология и когнитивная лингвистика. Воронеж : «Истоки», 2004. 80 с.

56. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the mind. Chicago, 1987. XVII. 614 p.

57. Болдырев Н.Н. Концептуальная метонимия на разных уровнях языка: система и реализация. *Форма, значение и функции единиц языка и речи: материалы докл. междунар. науч. конф.*, Минск, 16–17 мая 2002 г.: В 3 ч. Минск.: МГЛУ, 2002. Ч. 1. С. 11–14.

58. Асеева Ж.В. Политически корректная лексика как продукт лингвистической категоризации. *Когнитивная лингвистика конца XX века*: в 3 ч. Минск: МГЛУ, 1997. Ч. 3. С. 121–122.

59. Полюжин М. М. Бахуврихи усучасній англійській мові. Ужгород: Патент, 2004. 60 с.

60. Фурашова Н.В. Категоризация в естественном языке на примере немецкого глагола schneiden ‘резать’. *Проблемы семантического описания единиц языка и речи* : тезисы докладов междунауч. конф. Минск : МГЛУ, 1998. С. 229–233.

61. Духанина И.В. Изменения семантики префиксов при переходе слов из литературной сферы в терминологическую : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 2001. 23 с.

62. Кубрякова Е. С. О двоякой сущности языковых категорий и новых проблемах в их изучении (Вступительное слово). Общие проблемы строения и организации языковых категорий (Грамматические, словообразовательные, лексические и текстовые категории). Москва : Наука, 1998. С. 7–12.

63. Новиков Л.А. Когнитивная природа языковых категорий. *Когнитивная семантика*: Матер. Второй Междунауч. школы-семинара по когнитивной лингвистике, 11–14 сентября 2000 г. / отв. ред. Н.Н. Болдырев. ; редкол.: Е.С. Кубрякова и др. ; в 2 ч. Тамбов : Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. Ч. 2. С. 169–170.

64. Fillmore Ch. J. Toward a Frame-Based Lexicon: The Semantics of RISK and its Neighbors. Hillsdale, N.J. : Lawrence Erlbaum Assoc., 1992. P. 75–102.

65. Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного. *Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка*. Москва : Прогресс. Вып. XXII. С. 281–309.

66. Звонак Н.П. Фрейм как аналог фреймового поля в когнитивной лингвистике. *Проблемы семантического описания единиц языка: тезисы доклад. междунауч. науч. конф.* Минск : МГЛУ, 1998. С. 210–212.

67. Ungerer F. An Introduction to Cognitive Linguistics. Longman, London and New York, 1996. 293 p.

68. Полужин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення : монографія. Ужгород : Закарпаття, 1999. 240 с.

69. Fillmore Ch. Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica*, 1985. V. 6. No. 2. P. 222–254.

70. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа). *Язык и наука конца XX века*. Москва : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1995. С. 144–238.

71. Бехта І.А. Дискурс наратора в англійській прозі. Київ : Грамота, 2004. 304 с.

72. Белова А.Д. О некоторых лингвистических аспектах американизма. *Філософія і культура* : зб. наук. праць. Київ : Нац. унів-т імені Тараса Шевченка, 1996. С. 15–20.

73. Sweetser E. *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 247 p.

74. Кубрякова Е.С. Обеспечение речевой деятельности и проблема внутреннего лексикона. *Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи*. Москва б: Наука, 1991. С. 82–140.

75. Fauconnier J. *Mental Spaces*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1985. 660 p.

76. Андрусак І.В. Людина й суспільство: фрагмент концептуального аналізу англійських неологізмів кінця ХХ століття. *Проблеми романо-германської філології* : зб. наук. праць. Ужгород : «Мистецька лінія», 2001. С. 9–22.

Information about the author:

Kruhlii Olena Rostyslavivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department

of Foreign Languages and Translation

Lesya Ukrainka Volyn National University

28, Vynnychenko str., Lutsk, 43000, Ukraine